

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2019. október – XVIII. évfolyam 10. szám

Ára: 560 Ft

*Nincs lágyabb, mint a víz,
mégis a köveket kivájjá:
nincs külön nála.*

Lao-ce: Az út és erény könyve,
részlet

Október 23. **2**
Csapó Endre írása

A mennyei
fanyűvő **5**
Balogh Elemér
regényrészlete

Gatyás,
a nemzetőr **9**
Sarusi Mihály beszélgetése
egy hajdani nemzetőrrel

Ősz, október **11**
Radnai István elbeszélése

A jugoszláv **14**
Kiss Lajos István
regényrészlete

Távlatok nélkül **19**
Josip Vidmar dolgozata
Szilágyi Károly fordításában

A szellem
nyomában **24**
Varga Domokos György
készülő kettőskönyvéből

VARGA DOMOKOS GYÖRGY

A szellem nyomában

1. Vegyük észre: a tudomány számára a szellem éppen olyan megragadhatatlan, bizonytalan, képlékeny fogalom, mint a lélek. A hétköznapi és a vallási szóhasználatban szintén keveredéseket és átfedéseket tapasztalunk a szellem és a lélek fogalmát illetően.

2. Fogadjuk el, hogy az ember (emberiség) megteremtésével a Teremtő egy lényegileg teljesen új létezőt kívánt megalkotni.

3. Szögezzük le: a leglényegesebb különbség az ember és a többi faj között nem a testi és nem a lelki különbözőségekből adódik. A főemlősök közé tartozó némely majmok (orángután, gorilla, csimpánz, törpecsimpánz) a külsődleges jegyeiknek, vonásaiknak köszönhetően jó okkal nyerték el az emberszabású kifejezést. Másfelől: az emberi faj képes vadállat módján, még a fenevadaknál is elvetemültebben („*leketlenebbül*”) viselkedni.

4. Fogadjuk el: az ember, valamint a többi élőlény közötti leglényegesebb különbség valamilyen szellemi képességben, illetőleg e képesség teremtői akaratnak megfelelő működtetésében mutatkozik meg.

Kitérő – Okos varjú, értelmes rendőr

Vajon van-e lényegi (elvi) különbség a legértelmesebbnek tartott állatfajok és az emberi faj szellemi szintje között, vagy inkább csak mennyiségi különbségekről beszélhetünk? Habár nekünk bizonyosan több eszünk van, több eszközt használunk, több mindent tudunk alkotni, de ettől még egyes állatfajok vagy állategyedek is meglepően okosak, találmányosak, képesek gondolkodni, építeni, szervezni, sőt némelyek egymást néven nevezni vagy akár még előre megfontoltan becsapni.

Számtalan megfigyelés, tudományos kutatás és kísérlet irányult – és irányul mind a mai napig – kérdésünk megalapozott eldöntésére. Ezek ezidáig annyit egészen határozottan igazoltak, hogy a szóban forgó állatok (majmok, delfinek, elefántok, kuttyák, madarak) szellemi képességei, tulajdonságai sokkal inkább megközelítik az emberét, mint ahogy ezt korábban feltételezni merték. Nem is olyan könnyű megtalálni a pontos határt, meddig vagyunk még lényegében állat, s honnantól fogva (milyen képességünknek, tulajdonságunknak köszönhetően) vagyunk már minden kétséget kizárólag ember, egy minden más fajnál magasabb szellemi minőséget képviselő lény.

Könnyebb és gyorsabb az elválasztó határt meglelni, ha nem a legközvetlenebb rokonainkkal, azaz valamelyik főemlőssel vetjük össze magunkat, hanem például néhány értelmesebb madárfajjal, méghozzá varjúfélével.

Egy fogságban tartott, 007 becenévre hallgató varjúnak egy nyolcfeladatos szellemi akadályversenyen sikerült könnyedén végighaladnia. A bizonyító erejű film elmesélése szerint varjúnk egyenként már az összes részfeladattal találkozott, és meg is oldotta őket, de így, egyben addig még sosem találkozott a teljes feladatsorral, most először – a kamera előtt, nézőinek szeme láttára – veselkedett neki.

Nos, néhány másodperc alatt áttekintette a meglehetősen bonyolult helyzetet, aztán nekilátott a végrehajtásnak. Erődes sorra vennünk, mi mindent kellett hozzá értenie és csinálnia.

1. Fel kellett röppennie egy rúdra, onnan csőrével fel kellett húznia egy madzagot, a végén egy rövid pálcikával.

2–4. A csőrébe fogott rövid pálcikával a rácsok közé benyúlva három különálló kalitkából kellett kikotornia egy-egy kókockát.

5–7. A csőrébe kapott kókockát fölülről, egy nyíláson át be kellett ejtenie egy olyan átlátszó szerkezetbe, amelynek alja a három kő együttes súlyától végül lebillent, s kigördült egy hosszú pálcika.

8. A hosszú pálcikával oda kellett röppennie egy negyedik kalitkához, amelynek mélyéről most már ki tudta halászni a vágyva vágyott csemegejét.

Bajos – de legalábbis kevés – lenne itt valamiféle ösztönös képességről szólni, vagy kitűnő testi és lelki adottságokat mël-

tatni. Itt bizony már szellemi, elméleti képességek tobzódhatnak: nagy fokú okosság, tudatosság, az emberével vetekedő, kiváló logikai készségnek lehetünk szemtanúi. Az egyetlen dolog, amit talán szóvá tehetünk, az az, hogy 007-es varjúegyedünket, ha csupán a részfeladatokra is, de mégiscsak betanították, idomították. Az idomíthatósághoz is kell már egy bizonyos fokú szellemi szint, de csínján kell bánni ennek túlértékelésével.

Amikor a világhálón először találkoztam a szabályos, felismerhető alakokat szemünk láttára festő elefántokkal, addig nem nyugodtam, amíg rá nem jöttem a dolog nyitjára. Ezek az elefántok ugyanis önmagukról alkottak egészen élvezhető, színes festményeket. Ráadásul nem is teljesen egyformákat. Hol így, hol úgy ábrázolták magukat, némelykor például egy szál virággal az ormányukban. Nos, ha egy elefánt – még ha betanítás után is – csakugyan képes a valóság ilyen megjelenítésére, akkor mi értelme lenne azon erőlködni, hogy találjunk egy éles határvonalat állat és ember között? Az önábrázolás képessége az elvonatkoztatásnak és az öntudatosságának

*Nem is olyan könnyű megtalálni
a pontos határt, meddig
vagyunk még lényegében állat...*

egy olyan magas szellemi szintje, amelynél már érdektelen részletkérdésnek tűnik, hogy mennyiségileg esetleg nem mi vagyunk-e mégis az okosabbak. Ha egy elefánt teljesen önállóan, pontosabban szólva: festékbe mártott és ormányába adott ecsettel valóban ilyen, felismerhető alakokat és tárgyakat ábrázoló festményeket tudna alkotni, akkor ki kellene jelentenünk, hogy nincs lényegi, elvi különbség az ember és a legértelmesebb állatok között. S ha nincs elvi különbség, akkor csak idő és fáradság kérdése, hogy majmokat, madarakat, delfineket, kutyákat, elefántokat türelmes idomítással, gyakorlattal az emberi szellem szintjére emeljünk, még ha mennyiségi tekintetben nyilván korlátozottabb szintre is.

Némi világhálós keresgélés után végül megleltem, amit annyira kerestem. A festő elefántokról készült filmek egyikén tagadhatatlanul kivehető, amint az elefánt gazdája az ecsetelő állatnak hol a füle tövét, hol az agyaráat fogja, és nagyon finoman mozgatja. Éppen annyira finoman, hogy az idomított lény végül egy igazán szemrevaló festménnyel állhasson elő. Egy olyan festménnyel, amely valójában teljes egészében a gondozó (az ember) fejében született meg, s az elefánt csak abban teljesített igazán figyelemre méltót, hogy mennyire tökéletesen össze tudott hangolódni, együtt tudott működni emberével.

Szabadon élő állatoknál azonban fel sem merülhet az idomítás – idomítottóság – kérdése. Amit ott, saját kezdeményezésükre és saját kivitelezésükben képesek teljesíteni, az teljesen a saját szellemi minőségüket igazolja.

Városi varjak körében figyelték meg a következő esemény-sort, melynek minden mozzanatát közzétett filmfelvétel bizonyítja, megcáfolhatatlanul. Az egyik egyed a csőrében egy szem dióval kapaszkodik odafenn egy közlekedési lámpán, a gyalogosátjáró fölött. Egy alkalmas pillanatban leejti a diót, kivárja, amíg az autókerekek összetörik, majd egy szintén alkalmas pillanatban leszáll az úttestre, s nekilát az ily módon már

hozzáférhetővé vált csemegéjét felcsipegetni. Mielőtt pedig az újra nekilódul az autók elütnék, eliszkol a tetthelyről, s talán egy újabb feltörendő diószem keresésére indul.

Az alkalmas pillanatok nem kevesebbet jelentenek, mint hogy figyelnie kell a közlekedési lámpa színének váltását, de legalábbis értenie (értelmeznie) kell a forgalmi rend logikáját, ritmikáját: csak az után szabad leejtenie a diószemet, hogy a kocsisor megáll, és csak addig szabad leejtenie, amíg újra el nem indul. Vagyis egy piros és egy zöld jelzés között. S csak akkor szabad leröppennie az összetört dióért, amikor a kocsisor megáll, s csak addig csipegetheti csemegéjét, amíg a kocsisor újra el nem indul. Tehát szintén egy piros és egy zöld jelzés között.

Lássuk be, hogy itt már egy olyan magas szintű értelemmel, tudatos szellemi minőséggel állunk szemben, amely még egy közönséges embernek is dicséretére válna. Sokkal több ez már, mint egy egyszerű eszközhasználat, amelynél emberszabású majmok például különféle botokat, madarak pedig kisebb veszőket, töviseket vesznek igénybe táplálékuk megszerzéséhez. Mostani esetünkben ugyanis a megfigyelt varjú nem csupán a gépjárműveket, ezeket az ember alkotta természetes eszközöket vette használatba – de legalábbis hasznosította – a maga javára, hanem egy egész közlekedési rendszert is. S ahhoz, hogy ezt megtehesse, szüksége volt egy sereg olyan képességre, amelyeket az emberré válás jellemző képességeiként szokás emlegetni:

- elvonatkoztatás, fogalomalkotás, képzettársítás (*az autókerek mint diótörő; a lámpa mint jelző, forgalomszabályozó*);
- tervszerűség, tudatos előrelátás (*lásd a diólejtés, a felcsipegetés és az elröppetés pontos időzítését*).

Szokás még az emberiség kizárólagos tulajdonságaként emlegetni a nyelvhasználatot is. Ha a hollók nemrég felfedezett, idevágó képességére gondolunk, azt is ki kell mondanunk, hogy önmagában a nyelvhasználat sem fejezi ki a köztünk és az értelmesebb állatok között fennálló különbség lényegét. A hollótársadalmat erős családi és baráti kötelékek jellemzik. Amiként nekünk, embereknek van saját nevünk, nekik van saját hangjelük, amely társaik számára segít azonosítani őket. Több mint 80 féle kiáltásra képesek, ily módon nagyobb távolságból is társalogni tudnak egymással, s nem is csupán élelemszerzéssel, leselkedő veszéllyel vagy párválasztással kapcsolatban vannak közlendőik. A hollók, kiváltképp a fiatal egyedek mindennapi életéhez hozzá tartoznak a különféle játékok, vetélkedések, időmúlato szórakozások: havon csúszkálnak, elbűvölően légi parádézhatnak, vagy ha úgy adódik, akár farkasokkal fogócskázhatnak.

Ha egy régi társuk visszatér, és hallatja a saját hangjelét (emberi értelemben: közli a nevét), a többiek válaszolnak neki. Különösen figyelemre méltó, hogy nem csupán azt ismerik fel évek múltán is, hogy ez az egyed egykor közékük tartozott, hanem aszerint felelnek magas vagy mély hangon neki, hogy mennyire kedvelték. Éppen úgy, ahogy mi, emberek is tesszük. Ha megőrülünk valakinek, felcsendül tőle a hangunk; ha viszont nem örülünk az érkezésének, csak mormogással, dörmögéssel fogadjuk.

Hollóknál, varjaknál, szarkáknál azt is megfigyelték, hogy fogságban tartott egyedeik némelyike szívesen utánozza az emberi beszédet. Egy, még fióka korában megmentett és befogadott szarka gondozója számolt be arról, hogy Buksi névre hallgató madaruk magától kezdte utánozni a gyakrabban

hallott emberi szavakat. Habár a későbbiekben mellé költöztetett, már felnőttként befogadott szarkájuk csőrét még egyetlen emberi szó sem hagyta el, a kék-sárga ara papagájuk minden reggeli találkozásukkor és minden esti távozásakor „szíjjja” kiáltást hallat, mire Buksi – gazdája beszámolója szerint – tömör „szervusz”-szal válaszol.

Nincs okunk feltételezni, hogy ilyenkor a madarak kis agyában és lelkében lényegét tekintve egészen más következne be, mint az ember esetén: a nekünk szánt figyelmes közlést a barátság jeleként (kifejeződéseként) fogjuk fel, s bizonyosan jóleső érzés tölt el tőle bennünket.

S azt sincs okunk feltételezni, hogy a varjak talán legemberibbnek tűnő tulajdonságát, a furfangos színlelést az egyes varjúegyedek ne hozzánk hasonlóan élnék meg, vagyis ne lennének határozottan, világosan tudatában annak, hogy az éppen leskelődő fajtársukat igyekeznek megtéveszteni, becsapni. A varjúegyedek ugyanis előszeretettel dugdossák el megszerzett javaikat; előfordul azonban, hogy némelyikük észreveszi, valamely társa éppen figyel, de legalábbis figyelheti. Ezért elterelő hadműveletbe kezd, s leplezetlenül igazgatja a rejtkehelyet, dugdossa, takargatja a semmit – majd pedig a ténylegesen megóvandó kincsel biztosabbnak tűnő rejtkehely után néz.

Vegyük észre, hogy ezzel a teljesítményével a megfigyelt varjúegyed (az állati természet) egy tekintélyes lépéssel még közelebb jutott ahhoz a szellemi minőségi szinthez, amely magaslatra leginkább magunkat (az emberi fajt) képzeljük oda.

Színlelni (hamiskodni, szerepet játszani) ugyanis annyit tesz, mint hogy egy számunkra kedvezőbb létállapot elérése érdekében tudatosan alakítjuk (befolyásoljuk) önmagunkat és környezetünket, vagyis a belső és külső világunkat. Ez már távolról sem az az ösztönvilág, amelynél minden külső jelre azonnali, vagyis mindenféle megfontolás, gondolkodás nélküli, kényszerű, önkéntelen reagálás (válaszlépés) következik.

Ha az ÉN nélküli (vagyis egyéniségmentes) hangya azt érzékeli, hogy ki akarják fosztani, jellemzően két dolgot tehet, s mindkettőt csakis ösztönei pillanatnyi parancsára:

- a tulajdonával együtt megpróbál azonnal eliszkolni;
- megpróbál ellenállni.

A fenyegetést tehát nem gondként éli meg, vagyis nem olyan feladatként, amelynek megoldásán gondolkodni kell. A hangya gondolkodás nélkül cselekszik: mindenféle tudatos mérlegelés és elhatározás (választás) nélkül.

Nem így a varjúnk.

Figyeljük meg, hogy okos gondolkodásával meddig (milyen határig) jut el, s hova nem bír már követni minket, embereket!

Nála a tudatosságnak és a szabad akaratnak már egy olyan magas szintjén állunk, ahol az ÉN képes különbséget tenni a valóság és annak mása (képe) között; s e szellemi képességét gyümölcsöztetve igyekszik egy számára kedvezőnek tűnő valósághelyzetet eltervezni és megvalósítani. Itt tehát már nem arról van szó, hogy a közös lelki nyelv segítségével az egyik lény megérzi (érzékszerveivel és ösztöneivel érzékeli), hogy egy másik lény őt megtámadni vagy kifosztani készül; hanem itt a színlelő varjú véges-végig a szellemi adottságára, az észre támaszkodik (az észre hallgat). Az észével képes belelátni (belehelyezkedni) a társa fejébe (helyzetébe); az észével tudja, hogy a másik azért figyel (figyelheti) őt, hogy ha ő elszállna onnan, rögtön kifossa; s szintén az észével tudja, hogy elég csak olyan mozdulatokat tennie (olyan jelzéseket küldenie),

amelyek a valóságos elrejtés képzetét keltik, a társa így is valóságként (valóságosként) éli át.

Lássuk be: nincs lényegi különbség a varjú e trükközése és az illuzionisták mutatványai között. Az elkövetők mindkét esetben állati és emberi elménk egyik legalapvetőbb tulajdonságát (voltaképpen észszerű és gazdaságos korlátját) használják ki: mivel ismeretszerző és -feldolgozó szervünk, azaz tekervényes agyunk a bámulatos kapacitása ellenére is eleve képtelen (alkalmatlan) arra, hogy a világot a maga bonyolultságában és teljességében megismerhesse és befogadhassa, ezért leképezi; azaz egy olyan belső képet készít és rögzít róla, amely számára már kellőképpen átlátható, kezelhető, a saját belső világába (valóságképebe, világképebe) illeszthető. A leképezés (belső képalkotás) olyasformán történik, mint amikor egy fényképet rögzítünk az elménkben. A fénykép szükségszerűen csak egy részletet ragadja ki a valóságnak; maga a részlet (pl. egy emeleti ablak vagy egy emberi tekintet) önmagában nem létezik, ilyen értelemben nem is tekinthető valóságosnak. Elménk azonban a részt kiegészíti egészé. Ennek köszönhetően az így nyert képet teljesnek és valóságosnak érezzük, ilyennek éljük meg, nem pedig a külső valóság kivonataként, ábrájaként, modelljeként.

*...a varjú nem csupán a gépjárműveket,
ezeket az ember alkotta*

termetes eszközöket vette használatba...

Csakhogy a valóságrészlet kiegészítését elménk mindig a saját indítékai és tapasztalatai szerint végzi el, vagyis az ÉN-ünknek megfelelően. Ennek következtében pedig ahány ÉN, annyi valóságkép. Sőt még ennél is kacifántosabb a helyzet! Ahány ÉN, annyi valóság! Hiszen az egyetemes valóság kiragadott részletéből (látszatából) általunk gyártott valóságkép teljesen valóságosan hat ránk, valóságként ülepszik le bennünk, és mi neki megfelelően fogunk nemcsak gondolkodni, hanem viselkedni és cselekedni is, vagyis visszahatni a külső (egyetemes) valóságra, beleavatkozni ennek alakulásába.

Az egyetemes valóság ellentétéként így született (születik) meg az ÉN valósága.

Mit is jelent ez a világunkra s az emberiségre nézvést?

Hangyáinknál a „nyitott végű”, „rugalmas” ősinformációk (genetikai parancsok) teszik lehetővé a változó körülményekhez való tömeges alkalmazkodást, a környezet megszállását, meghódítását. Nincs ebben szerepe sem ÉN-nek (egyedi vonásnak, képességnek), sem gondolkodásnak. Habár az olyan ÉN nélküli, gondolkodásra képtelen, tömeges lények, mint a hangyák, termeszék, sáskák stb. a pusztító támadásaikkal óriási károkat tudnak okozni az emberiségnek, de legalább attól nem kell tartanunk, hogy valaha is olyan meglepő cselekedetekre szánják el magukat, amelyek meghaladják az ősinformációk szabta lehetőségeiket és korlátaikat. Az ősinformációik megismerésével, tartalmuk kiismerésével az ÉN nélküli lények ellenőrzésünk alatt tarthatók.

Az ösztönös ÉN s vele az egyedi vonások és a gondolkodás megjelenésével a Teremtő, mondhatni, lazított a köldökzsinóron. Új minőségű lelki és szellemi teremtményei lehetőséget kaptak arra, hogy bár ugyancsak ősinformációk szabta korlátok között, mégis önállóuljanak: saját gytevékenysé-

gükkal értelmezhessenek és értékelhessenek egy valóság-helyzetet, képzelhessenek el helyette egy számukra kívánatosabbat, s tehessenek lépéseket ennek megvalósulásáért.

Ezzel a szabadsággal (felszabadítással) elvi lehetőség nyílt arra, hogy a Teremtőn kívül más létezők is újragondolják (újragondolhassák) és megváltoztathassák a külső valóságot (nyilván a természeti törvények kényszerű tiszteletben tartásával). Vajon meddig terjedhet ez a szellemi és cselekvési szabadság az ösztönös ÉN szintjén?

Kutatások és több ízben elvégzett kísérletek igazolják, hogy a genetikailag hozzánk legközelebb álló, egyes mérések szerint csaknem 95%-os megegyezést mutató csimpánzok és törpecsimpánzok némely szellemi képességekben akár még jobbak is nálunk. Például egy öt éves, Ajumu névre hallgató csimpánz az összes vele versengő, tucatnyi egyetemistát verte az egyik feladatban. A számítógép képernyőjén 1-től 5-ig (máskor 1-től 9-ig) mutatkoztak a számok, külön-külön négyzetben, véletlenszerű elrendezésben, változó időtartamig. Ezután a számok eltűntek, és csak a négyzetek maradtak, ezeket pedig a kísérleti alanyoknak emlékezetből, a számok növekvő sorrendjében kellett megérinteniük. A kutatók beszámolója szerint amíg a számokat héttized másodpercig lehetett nézni, a verseny döntetlenre állt, ám amint négytized, illetve kéttized másodperc-re csökkentették a látványt, Ajumu jobbnak bizonyult. Vagyis a csimpánz memóriája az alatt a rövid pillanat alatt inkább tudta rögzíteni a látott számokat, mint az embereké. Holott neki korábban még arról sem lehetett fogalma, mik ezek a számok; s míg az ember már kiskorától tisztában van a számok sorrendjével, a csimpánznak még ezeknek a számára teljesen értelmetlen jeleknek a sorrendjét is rögzítenie kellett elméjében.

Nos, mind a feladat megtanulásában, mind pedig a végrehajtásában csimpánzunk olyan teljesítményt nyújtott, amely – akár csak varjúink esetében – ismét arra kell sarkalljon minket, hogy az ösztönös ÉN minőségét elérő lények és az ember közötti lényegi különbséget ne az elme olyasféle „technikai” képességeiben keressük, mint amilyen a környezeti elemek felismerése és rögzítése (jelfogás, jelértelmezés, fogalomalkotás), vagy a logikus gondolkodás (közvetlen kapcsolatok, összefüggések felismerése, követése), vagy amilyen az előrelátás, a tervezés és az alkotás.

Utóbbiakhoz kötődve azt is vegyük észre, hogy a lényegi különbség keresésekor félrevezető, ha a mai, civilizált ember képességeit állítjuk párhuzamba az ösztönös ÉN szintjén élő lények valamelyikével. Hiszen a lényegi különbség nem az idők során keletkezett, hanem már kezdetektől fogva létezett, s éppen neki – ennek az emberi fajra jellemző különleges tulajdonságnak – köszönhető az embernek az élővilágból való kiemelkedése, sőt bámulatos, viharos kiugrása.

A hódnak, amikor nekiáll várat, gátat vagy csatornát építeni, szükségképpen kell legyen valamilyen képe, fogalma arról, hogy hova akar eljutni, s milyen anyagok beszerzése és milyen tevékenységek (technológiai lépések) szükségesek hozzá. Amikor az ágakból, gallyakból összerakott építményt módszeresen iszappal kezdi betapasztani, feltehetően semmilyen formában nem nevezi néven a maga malterját, de ettől még kell legyen valamilyen képe, fogalma róla, hiszen tudnia kell, miért bukik le a vízbe, miért siklik le a folyómeder aljába, mit akar felhozni onnan. Arra azonban nyilvánvalóan nem képes, amire az ember: tervrajzokat készíteni, számításokat végezni,

gépeket és mesterséges anyagokat használni a háza felépítéséhez. Csakhogy az is biztosra vehető, hogy hajdani őseink, akár csak a hódok, szintén effélék nélkül eszkábálták össze első viskóikat – ha bármit is építettek egyáltalán, s nem barlangban húzták meg magukat –, mégis emberek voltak már, s már bennük rejtőzött az a világhódító s világrengető képesség, amelyet mi most annyira keresünk.

A megfejtéshez vegyünk elő egy ugyancsak hiteles megfigyelést, amely azonban most nem a városi varjakra, hanem a városi emberekre vonatkozik. Ha valahol betörik egy ablak, és nem javítják meg, a környéken egyre több ablak törik be. Ugyanilyen rossz hatással jár egy összefirkált fal, az eldobált szemét és minden, ami az elhanyagoltság érzetét kelti. Az ilyen környéket az emberek még jobban elhanyagolják, ez az ördögi kör pedig egyenes úton vezet a romló közbiztonsághoz, az elharapódzó bűnözéshez. A jelenséget megfigyelő és elemző bűnüldöző szakemberek (kriminológusok) feltételezték, hogy az összefüggés visszafelé is működik: ahol felszámolják a környezeti rendetlenségeket, ott ily módon csökkenthető a bűnözés. S valóban. Sikeresnek bizonyult elméletük „Betört ablak-elv” néven vált ismeretessé, s bekerült a bűnmegelőzés és a bűnüldözés tananyagába.

Nos, ilyesféle elméletek, illetőleg elvek megszületése és elterjedése az állatvilágban elképzelhetetlen. S habár ezek az elméletek és elvek jellemzően az emberi elme képződményei, vegyük észre, hogy e képességünk kialakulása valójában nem az agytekevényeink számán vagy az agyi funkcióink többletén múlt, hanem fordított az összefüggés! Azért lett ilyen különlegesen tekevényes és összetett az agyunk, hogy elvégezhessük azt az elképesztően bonyolult, szövevényes felada-

tot, amelyet ősinformációink (genetikai parancsaink) belénk oltásával a Teremtő ránk testált. S amelyet a legegyszerűbben s legtömörebben úgy lehet megfogalmazni, hogy járuljunk hozzá a világ s benne önmagunk teremtéséhez, gazdagításához, jobbításához.

Szögezzük le: a feladatunk, az emberiség küldetése emelt ki bennünket az állatvilágból. Szellemünk (és egész ÉN-ünk) minden bonyolultsága és szövevényessége e feladat nehézségéből, rendkívüli összetettségéből adódik.

Vegyük észre: attól, mert egyre bonyolultabb feladatokat oldunk meg egy tetszőleges számítógépen, maga a gép nem lesz egyre bonyolultabb. Attól, mert egyre nehezebb feladatokat oldunk meg Ajumuval (a legokosabb csimpánzunkkal), az agyberendezkedése nem lesz egyre szövevényesebb. A gép is, a majom is, az ember is csak akkor képes bármely feladat elvégzésére, ha az alkotójuk (teremtőjük) előzetesen beléjük pakolta a teendők elvégzéséhez szükséges képességeket, illetőleg azokat az elemeket és programokat (ősinformációkat), amelyek e képességek kibontakozásához szükségesek.

Képzeld el, hogy ott áll Ajumu, a világ legokosabb majma a betört városi ablak előtt, mellette pedig egy körzeti rendőr. Méghozzá elég különleges rendőr, mert egyszerre eszes és lelkiismeretes.

Ajumu nyilván a maga módján szemléli a számára szokatlan környezetet: természetes gyanakvással és kíváncsisággal. Nem akar-e valami előugrani odabentről? Nincs-e odabent valami ehető? Vajon mire készül mellette ez az alak? Csak nem őt akarja beküldeni, bezavarni oda? Stb.

Egy dolgon bizonyosan nem fog elgondolkodni. Se a világ legokosabb varjúja, se a legokosabb delfinje, se a legokosabb elefántja. S tegyük hozzá: se a legbutább embere.

Mégpedig ezen: „Miért?”

Miért van betörve ez az ablak? Mi okozhatta?

Ilyen kérdést csak olyan lény tehet fel, akibe bele van oltva a valóság megváltoztatásának mind a vágya, mind pedig a képessége. Olyan lény, akit azért érdekelnek az ok-okozati összefüggések (a valóság megismerése és megértése), mert természeténél (ÉN-jénél) fogva készen áll a jelen állapot megváltoztatására, számára kedvező átalakítására.

Egy szerényebb szellemi képességű és kevésbé lelkiismeretes körzeti rendőr körülbelül úgy viselkedne, mint Ajumu: miután közvetlen veszély nem fenyegeti, és közvetlen haszon nincs kilátásban, rövid időn belül odábbállna.

Egy szerényebb szellemi képességű, de lelkiismeretes (hivatástudattal megáldott) körzeti rendőr azon fog gondolkodni, hogy vajon ki tehetta, és hogyan lehetne őt elkapni, minél súlyosabban megbüntetni, hogy mások is kellőképpen elrettenjenek a hasonló bűncselekményeknek még a gondolatától is.

A mi valóságos rendőrünk azonban az észnek és a lelkiismeretnek olyan szintjén áll, hogy önkéntelenül is felteszi magában a „Miért?” kérdést, és mindjárt választ is keres rá. Vegyük észre, hogy legokosabb majmunkat és varjúnkat is csak a „Hogyan?” kérdés érdekli, a „Miért?” véletlenül sem. Hogyan lehetne (tudhatna) hozzájutni kedvenc csemegéjéhez? Hogyan tudhatná megmenteni kincseit? A hogyan kérdés azonban mindig a meglévő létállapot részleteire, összefüggéseire fókuszál, nem enged a „van”-tól, a jelenvalóságtól (a jelenlegi valóságtól) elrugaskodni, nem enged képzeletünkkel (gondolati úton) más valóságokba (valóságképekbe) jutni. Ehhez már a „Miért?” kérdést kell feltennünk, az ok-okozati összefüggéseket

kell kutatnunk. Minél többször tesszük fel, minél hosszabb logikai láncolatban, annál jobban elrugaskodhatunk (elvonatkozathatunk) a „van” állapottól, s annál inkább rábukkanhatunk a valóságunk addig még fel nem fedezett, meg nem fogalmazott összefüggésére, igazságára, működési elvére.

Miért törött ki itt ez az ablak?

Miért itt törött ki ez az ablak?

Miért ott van több törött ablak, ahol több a szemét és falfirka?

Miért ott nagyobb a bűnözés, ahol elhanyagoltabb a környezet?

Miért kisebb ott a bűnözés, ahol nagyobb a rend?

S máris itt állunk a „Betört ablak-elv” megszületésének küszöbén.

...azt is megfigyelték, hogy fogságban tartott egyedek némelyike szívesen utánozza az emberi beszédet.

Belénk oltott emberi természetünkől fakad, hogy a magunk felfedezte vagy másoktól elfogadott igazságaink beépülnek belső valóságunkba, s mindennapi mozgatóinkká, vezérlőinkké válnak. S személyes, belső valóságunk minél jobban egybevágnak a külső (egyetemes) valósággal, annál jobban (otthonosabban) érezzük magunkat a világban. Ezért aztán minden lehetségest elkövetünk, hogy a külső világot hozzáigazítsuk a magunk igazságaihoz.

A kitört ablak láttán ezért fogalmazódott meg okos és lelkiismeretes rendőrünkben egy általános érvényűnek tűnő összefüggés, elmélet; s az ezt megismerő és ennek érvényességéről meggyőződő kriminológusok ezért alkottak belőle egy általános érvényűnek és követendőnek ítélt elvet, tankönyvekben téve közkinccsé az emberiség javára, embertársaik jobb boldogulására.

Csak hogy valóságunk céltudatos átalakításához igazából nincs szükségünk az igazság valós ismeretére. Hamis ismeretek és téveszmék birtokában is szent meggyőződéssel és nagy eltökéltséggel tudunk cselekedni. Nem arra van tehát szükségünk, hogy egy adott kérdésben (összefüggésben) tisztában legyünk a teljes, egyetemes, abszolút (isteni) igazsággal, hanem csupán arra az érzetre, hitre (vagy legalább reményre), hogy igazunk van; hogy nekünk van igazunk; hogy értjük (helyesen értelmezzük) a tényeket és összefüggéseiket; legalábbis másoknál jobban értjük, és helyesebben értelmezzük. Ugyanis ez az elemi feltétele annak, hogy értelmesnek (észszerűnek) tudjuk tekinteni a cselekedetünket, s általa méltónak magunkat (ÉN-ünket) az emberi létre.

Ez magyarázza meg, hogy a társadalmi lét legaljára süllyedt nincstelen, hajléktalan, súlyosan alkoholista emberek is milyen hévvel tudnak viaskodni a maguk igazáért; s milyen lecsújtó véleményük, ítéletük tud lenni a saját életükhöz képest sokkal rendezettebb társadalomról és a hozzájuk képest sokkal sikeresebb embertársaikról. Az életüket csak-csak hagyják veszni, az igazukat soha!

Azt is megfigyelhetjük, hogy magasabb végzettségű, anyagi jólétben élő párok esetén is hány kapcsolat, házasság, család megy tönkre abba, hogy a felek szüntelenül azon hadakoznak, melyiküknek van igaza.

S akkor még nem is szóltunk a „nekünk van igazunk” jegyében kitört háborúkról, sőt világégésekről; a „nekünk van igazunk”

jegyében megszületett eszmékről s az eszmék nevében megálázott, meghurcolt, kiirtott milliokról. Idáig tud fajulni az a szellemi szabadságunk és képességünk, amelyet azért kaptunk, hogy hozzájárulhassunk a világ s benne önmagunk teremtéséhez, gazdagításához, jobbításához.

Szerencsére a Teremtő gondoskodott arról, hogy szellemünk ne szabadulhasson el a végtelenségig. Például oly módon, hogy belénk oltotta a boldogság iránti vágyakozást. Belső szentháromságunk boldogságához (boldogságérzetéhez) nem lehet eljutni lelkünk (lelkiismeretünk) ellenében. Szellemünk alkalmas arra, hogy pusztá logikával („számítással”) meghatározza, saját ÉN-jének mire lenne szüksége egy kedvezőbb létállapot eléréséhez; s még arra is alkalmas, hogy ezt meg is valósítsa; ám boldogságérzetünkhöz és boldogulásunkhoz ennél többre van szükség: a lélek (lelkiismeret) tevőleges közreműködésére, a szellem felett gyakorolt felügyeletére.

Ezzel áll összefüggésben az a megfigyelés, hogy azok az emberi egyedek, akiknél az IQ-tesztek az átlagosnál jelentősen magasabb intelligenciahányadost mutatnak ki, az életben gyakrabban bizonyulnak sikertelennek, boldogtalannak, mint a jóval alacsonyabb intelligenciahányadosú, ám érzelmileg (lelkileg) kiegyensúlyozott fajtársaik. A nagyon „intelligensnek”, „értelmesnek” mért emberi egyedek hajlanak arra, hogy a szellemi adottságunk jelentőségét túlbecsüljék szentháromságunk másik két tényezőjével szemben, illetőleg ezek kárára.

Egyfelől nem veszik tudomásul, hogy mind a külső, mind a belső világunk oly mértékig bonyolult és szövevényes, időben és térben minden irányban oly mértékig végeláthatatlan és kifürkészhetetlen, hogy a szellemnek mindig csak az igazság megközelítésére van esélye, de sohasem a teljes megismerésére. Másfelől pedig nem vesznek tudomást testünk és lelkünk (ösztoneink, zsigereink, sejtjeink, érzelmeink) értelmes (intelligens) voltáról... (Ennek boncolgatására alkalomadtán kitérünk.)

Mindezeknek okán az emberi szellem, illetőleg a szellemi szintek (minőségek) nyomába eredve, helyénvaló különbséget tennünk a LOGIKUS ÉN és az ÉRTELMES ÉN között.

Most már visszatérhetünk alapvetéseinkhez.

5. Szögezzük le: végső soron a feladatunk (küldetésünk) emelt ki bennünket az állatvilágból. Szellemünk (és egész ÉN-ünk) minden bonyolultsága és szövevényessége e feladat nehézségéből, rendkívüli összetettségéből adódik.

6. Azért lett ilyen különlegesen tekervényes és összetett az agyunk, hogy elvégezhesük mindazt a feladatot, amelyet ősinformációink (genetikai parancsaink) belénk oltásával a Teremtő ránk testált. S amelyet a legegyszerűbben s legtömörebben úgy lehet megfogalmazni, hogy járuljunk hozzá a világ s benne önmagunk teremtéséhez, gazdagításához, jobbításához.

7. Ahhoz, hogy mi, emberek, céltudatosan teremthessünk, ki kell tudnunk szabadulnunk „vak” ösztöneink fogságából. Át kell adnunk magunkat egy olyan vezérlőnek (irányítónak), amelynek segítségével kiemelkedhetünk ösztönös ÉN-ünkéből, elvonatkoztatathatunk saját érzéseinktől, érzeteinktől, és képessé válunk „tényszerűen”, „tárgyilagosan”, „logikusan” gondolkod-

ni: azaz tőlünk függetlenül is létező általános (egyetemes, elvont) fogalmakban és összefüggésekben. Ehhez tudatos tudatunkra s egy ezt létrehozni és működtetni képes, rendkívül összetett, szövevényes szervre (emberi agyra) van szükségünk.

8. Ahhoz, hogy teremthessünk, belénk kellett oltani a megismerés, a megértés és a jobbítás vágyát, valamint az alkotás izgalmát (akár: örömeztét). A teremtés szellemi műveletei nem nélkülözhetik lelkünk közreműködését: ösztönzését, támogatását, felügyeletét.

9. Ahhoz, hogy teremthessünk, ki kell tudnunk szabadulni a *van* fogságából: el kell tudnunk vonatkoztatni (el kell tudnunk rugaszkodni) pillanatnyi belső és külső valóságunktól (pontosabban szólva: valóságképüktől). Múltba (múltképbbe) és jövőbe (jövőképbbe) kell tudnunk gondolatilag (képzeletünkkel) helyezkedni. El kell tudnunk képzelni más, új, lehetségesnek tűnő valóságokat. Fogalmat kell nyernünk ezek elvi működőképességéről és gyakorlati megvalósíthatóságáról. Képesnek kell lennünk a gondolat valósággá alakítására.

10. A valóság alakításához értelmezni kell tudnunk a belső és külső valóságot; amit nem ismerünk (amiről úgy gondoljuk, hogy nem ismerjük), az uralkodik felettünk, az sodor bennünket; amit ismerünk, amit megértettünk (illetőleg: amiről úgy véljük, hogy ismerjük és értjük), azt uralhatjuk és alakíthatjuk (nyilván csak az igazunk valós mértékéig).

11. Egy új valóság megteremtéséhez birtokolnunk kell a *rend* (rendjén való, helyénvaló) fogalmát, érzetét, képzetét, hitét. Csak így tudhatjuk átrendezni a valóságot, újrendezni a régi valóság elemeit, ezek kapcsolódásait.

12. Elengedhetetlenül szükségünk van az igazság – igazunk – érzetére, képzetére; s nemcsak a teremtéshez, hanem bármiféle tudatos cselekvéshez. Ennek híján moccanni sem tudunk: képtelenek vagyunk az adódó lehetőségek közül választani, közöttük dönteni.

13. Tegyük különbséget szellemi minőségeink között! Nevezzük LOGIKUS ÉN-nek (vagy másképpen: ELVONT ÉN-nek, ÉSZ-ÉN-nek) személyiségünknek azt a szellemi részét, amely önmagát a lélek felügyelete alól kivonva szabadon, önállóan működik.

Nevezzük ÉRTELMES ÉN-nek személyiségünknek azt a részét, amely ELVONT ÉN-ünk, valamint testünk és lelkünk gyümölcsöző együttműködéséből formálódik.

14. Tekintsük magasabb minőségű szellemi szintnek az ÉRTELMES ÉN-t a LOGIKUS ÉN-nél.

Részlet Varga Domokos György: *Isten logikája – Az Élet logikája* című kettőskönyvéből